

A ZSANDÁRSÁG EREDETE ÉS SZERVEZETE FRANCIAORSZÁGBAN

A zsandárság őse

Anglia első szervezett közbiztonsági intézménye a "constable" rendszer volt. "Constable"-nak hívták a XII. században a királyi hadsereg azon tisztjeit, akiknek bizonyos fokú törvényes hatásköre volt azok felett, akik a törvényeket és szabályokat megsértették. Később, I. Edward uralkodása idején (1272-1307) és után, amikor a tized-rendszer fejlődésnek indult, a "constable" került a tíz tizedből álló század élére, ki ettől kezdve nemcsak honvédelmi, de közbiztonsági szolgálatot is teljesített.

A tized-rendszer lényege az volt, hogy minden egymás mellett lakó tíz család egy tizedet, "tithing"-ot alkotott. Minden 16 és 60 év között lévő férfi hivatalból tagja volt a tizedének és kötelessége volt a közbiztonság fenntartásában, a tizeden belül történt bűncselekmények nyomozásában, a bűnös elfogásában és bíróság elé állításában közreműködni tizedesének, vagyis a "tithingman"-nek, utasításai szerint. Amennyiben a bűntény kideríthetetlen maradt, vagy a bűnös elmenekült, a tized volt kötelezve a károsult vagy sértett teljes kártalanítására.¹

Ezt a tized-rendszert Angliától több ország, így Franciaország is átvette, ahol annak vezetőjét "maréchaussée"-nak nevezték. Egyesek ezt a "maréchaussée"-t tartják a francia zsandár ősenek. De amíg ez a rendszer Franciaországban sok változáson ment keresztül és így alapul szolgált egy modern közbiztonsági szervezet kifejlődéséhez, addig a többi európai országban hosszú ideig változatlan maradt.

Tisza Miksa szerint a tized-rendszer Magyarországon 1550 körül már csaknem minden nagyobb városban megvolt.

Debrecen város tanácsi jegyzőkönyve például 1606-ban említi is a tizedeseket és kapitányokat, akikre bizonyos feladatot ró. Nagyszében városa pedig 1831-ben kelt egyik szabályrendeletében tizenegy pontban foglalkozik a tizedesekkel és azok kötelességeivel.

Kecskemét város rendőrségével foglalkozva, Tisza a következőket írja könyvében a tizedes rendszerrel kapcsolatban:

A város tizedekre volt felosztva. A XIX. század elején nyolc tized volt. Azóta még három tized alakult. Már a XVIII. században minden tizedben egy fizetéses tizedes volt alkalmazva, kihez később egy másik járult. Ezek valóságos közbiztonsági közegek voltak. Szemmel tartották tizedükben a lakosságot és annak a hatóságot érdeklő minden viszonyát. Az idegeneket bejelentették, kóbor és gyanús személyeket bekísértek. A horcsmák, tűzrendőri és köztisztasági, valamint közegészségügyi meghagyások megtartása fölött örködtek. A büntetteseket, a hatósági intézkedések megszegőit feljelentették. Éjjel az őrjáratl együtt működtek: az egyik tizedes éjjel előtt, a másik éjjel után járt tizedében, mint éjjeli őr.²

A magyar tized-rendszer a Csendőrség kialakulására és szervezetére semmiféle befolyást nem gyakorolt és az a XIX. század második felében a tizedes és százados szavak hátrahagyásával teljesen eltűnt a magyar életből.

A francia zsandárság megalapítása

A zsandárságot ezen a néven először a XV. század első felében uralkodó VII. Károly francia király alapította meg. Ennek a testületnek akkor tizenöt százada volt, amelyben egy-egy század pontosan száz zsandárt képviselt. Ez a zsandárság kezdetben csupán katonai rendőrségi szolgálatot teljesített a király táborában, de szükség esetén a harcokba is bevetették, különösen ha a harc a király főhadiszállása közelében folyt. Erre az intézkedésre az akkori harcmódor és az angolokkal való folytonos háborúskodás miatt nagy szükség volt.³

A király zsandárjait a hadsereg legjobb katonáiból válogatta össze, s részükre külön kiképzést is elrendelt. Így érthető, hogy a

zsandárság már kezdettől fogva különleges elbánásban részesült és tekintélye a hadsereg katonáinak nívóján felülire emelkedett.

Preszly Lóránd már pontos dátumot is közöl könyvében az első zsandárság felállításáról. Szerinte a francia zsandárságot 1429-ben állították fel, mely dátum szintén VII. Károly francia király uralkodásának idejére esik. Preszly azt állítja, hogy a zsandárság kezdetben csupán táborigi rendőri szolgálatot teljesített, de a háborúskodások enyhültével néhol polgári rendőrségi szolgálatra is alkalmazták. Ettől az időtől kezdve a zsandárság állandó szerve lett a francia királyságnak.⁴

IV. Henrik, aki 1589-től 1610-ig uralkodott, Franciaországban újjászervezte a zsandárságot és szélesebb hatáskört biztosított számára. A következő királyok, XIII., XIV. és XV. Lajos, már sokkal több időt és pénzt áldoztak a zsandárságra, melyet aztán XIV. Lajos (aki 1643 és 1715 között uralkodott) már lovas alakulattal is ellátott. Ezeket a lovas alakulatokat "escadron"-oknak nevezték és mindégike két "squadron"-ra oszlott. XIV. Lajos uralkodásától kezdve lett állandóan felelős a zsandárság a belső közbiztonsági szolgálat ellátásáért Franciaországban.⁵

1789 július 14-én Franciaországban felkelés tört ki, amely a francia forradalom előzménye volt. Ennek hatása alatt a régi királyság megszűnt, mely magával rántotta annak királyi zsandárságát is.

Napóleon zsandársága

A királyi zsandárság feloszlása után két évvel, 1791-ben a zsandárságot ismét felállították. Erről az 1791 január 6-i és ugyanezen év január 30-i törvények gondoskodtak, amelyeket egyes írók a francia zsandárság alapvető törvényeinek tekintenek.

Franz Neubauer szerint Bonaparte Napóleon volt az, aki a francia zsandárságot új életre keltette 1798-ban, amelyet aztán nemcsak újjászervezett, de modern közbiztonsági testületté is kifejlesztett.

Napóleon a zsandárságot "escadron"-okba szervezte. Minden "escadron"-ban volt gyalogos és lovas zsandár is. A napóleoni háborúk idején a zsandárság legnagyobb része

Franciaországban maradt a közbiztonsági szolgálat ellátására, de egy válogatott csoportot beosztottak a hadrakelt sereghöz táborigi rendészeti szolgálatra. (1. melléklet)

A mai francia zsandárság

A napóleoni zsandárságból fejlődött ki a jelenlegi kor egyik kiváló testülete, a francia zsandárság, amely szervezetével, kiképzésével, technikai fejlettségével és tekintélyével követésre méltó példát szolgáltat más államok közbiztonsági szerveinek.

A francia zsandárság a hadügyminiszter közvetlen fennhatósága alatt áll, de a bel-, pénz- és igazságügyminiszternek is van bizonyos fokú rendelkezési joga felette. Ezenkívül a testület területi szervei a helyi hatóságokkal is kötelesek együttműködni. A testület élén egy magas rangú tábornok áll, aki felelős a területi, különleges egységek, tanzászlóaljok, valamint zsandáriskolák és a Köztársasági Gárda szakszerű vezetéséért.

A zsandárság területi szervezete az ország védelmi övezetéhez igazodik. A hét katonai körzet mindegyike mellett egy zsandár körzeti parancsnokság van rendszeresítve. Élén egy zsandár tábornok áll, aki összekötő a katonai parancsnokság és a körzet területén működő zsandár egységek között. A hét katonai körzet huszonkét katonai kerületre tagozódik. Ezek a katonai kerületek megegyeznek az ország közigazgatási kerületeivel. Ezek mindegyikének van zsandár kerületi parancsnoka, aki felelős az alárendelt zsandár egységek működéséért és a kerület közbiztonságáért. A kerületnek néhány osztálya és ennek századai (szárnyai) vannak, melyek őrsökre tagozódnak. Minden zsandár kerületnek van egy tanzászlóalja is. Ezt a lakosság tömeges megmozdulásainál — úgymint labdarúgó-mérkőzés, felvonulás vagy lázadás esetén — a helyi őrsök megerősítésére használják. A fennmaradó időben az egységek a fiatal zsandárok kiképzésével foglalkoznak.

A törvények végrehajtásának felelőssége legnagyobb részben az őrsökön nyugszik, amelyekből csaknem négyezer van az ország területén. Egy-egy őrs létszáma a portyázandó terület nagyságától függ és rendszerint öt és harminc között változik.⁶

A zsandárság különleges alakulatai közé tartoznak azok az egységek, amelyek a közbiztonsági szolgálatot teljesítő egyének

munkáját gyakorlati vagy szaktudásukkal támogatni tudják. Ide sorozhatók: a motorkerékpáros, sí, helikopter, életmentő, motorcsónakos, ejtőernyős, rádiós, fényképész, technikus, fegyvermesteri és gépkocsiszerelő csoportok.

A zsandár-iskolák igen alaposan kiképzik az oda bevezényelt egyéneket és azok a következőképpen vannak megszervezve:

a/ tiszti iskolák az egyetemet végzett egyének számára; b/ tiszti előkészítő iskolák azon tiszthelyettesek számára, akik ennek elvégzése után a tiszti iskolára kerülnek; c/ tiszthelyettesi iskolák az alsófokú vezetés elsajátítására; és d/ szakiskolák, külön-külön a motorkerékpárosok, pilóták, ejtőernyősök, életmentők, rádiósok és fényképészek számára.

A Párizsi Köztársasági Gárda

Nincs talán a világon még egy olyan városi közbiztonsági testület, amely eredetét olyan messze vissza tudná vezetni a múltba, mint Párizs Köztársasági Gárdája. Hivatalos okiratok a IX. század elejéről bizonyítják, hogy Párizsban ebben az időben már volt közbiztonsági szerve, amelyik eleinte csak éjjel portyázta a várost. A XIII. század elején ez az őrség egy tiszt vezetésével már negyvenhat őrmesterből állott és neve királyi őrség lett, amely a király személyén kívül a város közbiztonságával is törődött. A királyi őrségnek 1368-ban már hatvan tagja volt: negyven gyalogos és húsz lovas őrmester. Kék egyenruhájuk volt fehér zsinórozással és kalapjukon fehér tollforgót viseltek. Fegyverük kard volt, amely bőrből készült vállszíjra lógott és ezenkívül volt alabárdjuk is.

Az 1736. évben a város különböző közbiztonsági szerveit egyesítették és valószínűleg ettől az időtől kezdve nevezték azt Párizs Gárdájának.

A napóleoni háborúk idején a Párizsi Gárda is elhagyta az országot; császárával Németországba és Oroszországba ment, szolgálatát pedig a Császári Zsandárság egy másik alakulata vette át, amelyet Párizs Köztársasági Gárdájának neveztek el.

Ma a Párizsi Köztársasági Gárda a francia zsandárság egyik igen fontos alakulata, amely egy tábornok vezetésével a következő alakulatokból áll:

1. Adminisztrációs osztály. Ez intézi a szükséges adminiszt-

rációs tennivalókat, vezeti a nyilvántartásokat és kezeli az alakulat fegyverzetét és egyéb anyagát.

2. Egy gyalogezred. Egy zsandár ezredes parancsnoksága alatt három zászlóaljából áll; ezek mindegyikének négy-négy százada van. Egy ilyen században három tiszt és 149 zsandár van. Feladata: a felvonulásoknál díszelni és rendet tartani, az államelnök és a Párizsban lévő idegen államfők személyes biztonságára vigyázni, valamint a parlamentet, az elnöki palotát és más fontosabb nemzeti épületeket őrizni és ott rendet tartani.

3. Egy lovasezred. Egy zsandár ezredes parancsnoksága alatt négy századból áll, minden században négy tiszt és 117 lovas zsandár van. Feladata: a felvonulásokon való részvétel és védő kíséret adásán felül a Párizs-környéki nagy erdősegeket portyázni és ott a közbiztonságot fenntartani.

Mind a gyalog-, mind a lovasezred Napóleon-kori színpompás egyenruhában teljesít szolgálatot Párizsban, ami a külföldi látogatóknak különleges látványt nyújt. (2. melléklet)

4. Egy motorkerékpáros század, amely négy tisztből és 139 zsandárból áll. Feladata: az államelnöknek és idegen államfőknek az országban való közlekedésük alkalmával védő kíséretet adni, valamint a városba vezető főútvonalakon a gépkocsi-forgalom irányításában és ellenőrzésében segídeni. (3. melléklet)

5. Különleges alakulatok:

a/ Egy motorkerékpáros artista szakasz, amely egy tiszt parancsnoksága alatt huszonöt különlegesen kiképzett zsandárból áll. Feladata: ünnepeken és külföldi államfők látogatása alkalmával artista mutatványokkal bizonyítani ügyességük és kiképzésük igen magas fokát.⁷

b/ Egy tornász csapat, amely negyvenhat főből áll. Feladata: különböző nemzeti ünnepélyeken és külföldi államfők látogatása alkalmával szerepelni.

c/ A Szimfónikus Zenekar, amelynek 123 zeneművészeti főiskolát végzett tagja van. Ez nemcsak a főváros minden komoly zenei megmozdulásában, fontosabb ünnepélyeken és külföldi államfők fogadásánál szerepel, de szerepelt már Svájcban, Németországban, Belgiumban, Spanyolországban, Japánban és az Egyesült Államokban is. A zenekar 1948-ban

ünnepelte fennállásának századik évfordulóját.

Jóllehet a Köztársasági Gárda a területileg illetékes zsandár kerületi parancsnokság alá tartozik, emellett bizonyos fokú rendelkezési joga van még felette a felső- és az alsóház elnökének, a legfelsőbb párizsi polgári és katonai bíróságoknak, valamint a párizsi katonai parancsnoknak.⁸

Mindent összevetve, a Párizsi Köztársasági Gárdát a világ egyik legimpozánsabb közbiztonsági szervének tekintik, amely ősrégi tradícióját és fegyelmét megtartva nemcsak komoly közbiztonsági feladatot lát el Párizsban és annak környékén, de nagyban hozzájárul Franciaország és a francia zsandárság tekintélyének emeléséhez is. (4. melléklet)

ÖSSZEFOGLALÁS

A francia zsandárság katonai alapon szervezett közbiztonsági testület, amelynek tagjai katonai fegyelem alatt állnak és törvénytelen cselekedeteikért hadbírósnak elé kerülnek. Munkájukat nem kenyérkeresetnek, hanem élethivatásnak tekintik, ezért legtöbbször nyugdíjazásukig megmaradnak a testület kebelében. A bajtársiasság igen magas fokon áll náluk, amit elősegít az a körülmény is, hogy a kormány díjmentes házakat, sőt egész lakótelepeket bocsát a zsandároknak és családtagjaiknak rendelkezésére, ahol modern uszoda, teniszpálya, gyermekjátszóter, és egyéb sportlehetőség is megtalálható. Mivel a hivatalos irodák is ezeken a lakótelepeken vannak elhelyezve, a zsandárok éjjel-nappal azonnal rendelkezésére állnak a lakosoknak. A testület tekintélye szerte az országban igen magas fokon áll, s több közismert népdal emlékezik meg az ország zsandáraitól.

LÁBJEGYZETEK

1 Bopp, William J., and Schultz, Donald O., *A Short History of American Law Enforcement*, Springfield, Ill.: Charles Thomas Publisher, 1972, 9. oldal.

2 Tisza Miksa, *Magyarország rendőrségének története*, Igló: Szepesi Lapok Nyomdavidallalata, 1913, 77-78. oldal.

3 Neubauer, Franz, *Die Gendarmerie in Österreich*, Graz, Österreich, Steiermarkische Landesdruckerei, 1925, 25-26. oldal.

4 Preszly Lóránd, *A m. kir. Csendőrség története*, Budapest: Honvédelmi Sajtóvállalat, 1920, 17. oldal.

5 Neubauer, i.m., 26. oldal.

6 Musée de la Gendarmerie, *Maréchaussée at Gendarmerie*, Paris: Hôtel des Invalides, 1972, 62-65. oldal.

7 Les Réalisations et les Institutions Prestigieuses de la France, *La Gendarmerie Nationale*, Valence—Paris: Société Nouvelle des Editions de La Tour De Guet, évszám hiányzik, 363-364. oldal.

8 Dusseigneur, M.F., *Garde Républicaine de Paris*, Paris (nyomda és évszám hiányzik), 1-4. oldal.

A ZSANDÁRSÁG ELTERJEDÉSE EURÓPÁBAN

Politikai háttér

Az 1789-es francia forradalom után háborúk sorozata tört ki Franciaország és különböző európai országok között. Ezekbe a háborúkba Napóleon császár magával vitte a francia zsandárság erre a célra kiválogatott részét is, amelyet részben táborigazgatási szolgálatra, részben pedig az elfoglalt országrész közbiztonsági helyzetének megerősítésére használt fel.

A kérdés gyakorlati megoldása a következő volt:

Amint a francia hadsereg elfoglalt egy ellenséges országrészt, Napóleon tüstént elrendelte a helyi zsandárság felállítását. Minden ilyen alakulatnak az alárendeltsége kettős volt: kiképzés, fegyelem és táborigazgatási szolgálat szempontjából a francia hadsereg alá tartozott; a meghódított ország vagy országrész közbiztonsági szolgálatát pedig a helyi polgári hatóság kívánságai szerint látta el. Az alakulatok alacsonyabb rendfokozatait az illetékes ország lakosságának önkéntes jelentkezőiből töltötték fel. Mivel ezek hivatalból nap mint nap érintkeztek a polgári vezetőkkel és a lakossággal, az utóbbiak közvetlenül is bepillanthattak a zsandárság szervezetének és üdvös szolgálatának részleteibe. Ennek a befolyásnak köszönhető, hogy főképpen Európa, de más világrészek különböző országaiban is feltalálható a nemzeti alapokon álló zsandár testület.¹

A zsandárság európai elterjedésének rövid vázlata a következő:

Belgium

Ez volt az első meghódított ország, ahol Napóleon megreformálta a közbiztonsági szerveket és 1795-ben megalapította a zsandárságot. Ez a zsandárság ma is működik, öt kerülete van, amely osztályokra és őrsökre tagozódik. A belga zsandárság az idő előrehaladtával modernizálódott, iskolákkal, tartalék egységekkel és a kor követelményeinek megfelelő technikai felszereléssel rendelkezik. A szokásos közbiztonsági feladatokon kívül a belga zsandárság még ellátja az országban az életmentő és határrendészeti szolgálatot is.²

Luxemburg

Ezt az országot Napóleon 1798-ban foglalta el és az ott talált rendőrségi intézményt, a Maréchaussée-t, rövidesen átszervezte zsandársággá. Ez a zsandárság ma is fennáll, három kerülete és megfelelő alosztályai vannak. A tiszteket és tiszthelyetteseket szigorúan a hadkötelezettségüknek eleget tett egyénekből válogatják ki. Ezek zsandársági kiképzése két teljes évig tart.³

Lombardia

Itt Napóleon 1805-ben állította fel a zsandárságot, amellyel az egyik következő fejezet részletesen foglalkozik.

Ausztria

Napóleon 1805-ben legyőzte az osztrák hadsereget, elfoglalta Bécset. Ugyanennek az évnek a végén, december 3-án Linzben kibocsátott egy császári rendeletet, amely az elfoglalt osztrák terület részére felállítandó zsandársággal foglalkozik. Mivel ez a rendelkezés tipikus példája annak, hogyan szervezte át Napóleon a közbiztonsági szolgálat ellátását a meghódított országokban, részletesebb ismertetést érdemel.

Napóleon linzi rendeletében a közbiztonság helyreállításának szükségességével indokolta a zsandárság osztrák területen való felállítását. Ő ott egy eskadron zsandárságot állított fel, mely két részből állott:

1. egy francia részlegből, melyben három hivatásos zsandártiszt, nyolc hivatásos zsandáraltiszt és negyven francia zsandár volt; és

2. egy osztrák részlegből, melyben kétszáznegyven osztrák pótzsandár volt. Ezeket úgy válogatták össze, hogy nyolc osztrák közigazgatási körzet mindegyikét harminc-harminc pótzsandár

képviselje.

Az eszkadron parancsnoka egy francia zsandár ezredes vagy alezredes volt Bécs székhellyel, helyettese egy francia zsandár százados, aki Linzben és a harmadik tiszt egy zsandár hadnagy, aki Braunauban állomásozott. A nyolc francia tiszthelyettes, mint zsandár körzetparancsnok, Ausztria közigazgatási körzeteinek erre a célra kijelölt városaiban állomásozott. Onnan irányította és ellenőrizte az állomáshelyén levő öt pótzsandárt és a körzetében szolgálatot teljesítő öt másik őrsöt, amelyeknek mindegyikéhez egy francia zsandár és öt osztrák pótzsandár tartozott. A zsandár körzet parancsnokainak, valamint az alája tartozó őrsöknek állomáshelyét az osztrák kormányzó jelölte ki az eszkadron parancsnokának javaslatai alapján.

A pótzsandárok kiválogatása a következőképpen történt:

Minden osztrák közigazgatási körzet vezetője névsort állított össze azokról az önkéntes osztrák jelentkezőkről, akik

1. kifogástalan erkölcsi magaviseletűek voltak;
2. ugyanabban a közigazgatási körzetben laktak;
3. a huszadik életévüket elérték; és
4. saját maguk vagy szüleik kisebb-nagyobb földdarabbal rendelkeztek.

Az eszkadron parancsnoka ezekből a névsorokból választotta ki az osztrák pótzsandárokat, akik ugyanazt a fizetést kapták, mint a francia zsandárok és ezenkívül ellátták őket egyenruhával, puskával, karddal, tölténytáskával és két pisztollyal. A pótzsandárok szolgálati idejük alatt ugyanazon hadi törvények alá tartoztak, mint a francia zsandárok.

A zsandár eszkadron feladata a következő volt:

1. a közbiztonság és közlekedés zavartalanságának fenntartása az országúton;
2. a rend és közbéke betartása a piacokon és vásártereken;
3. a lakosság csoportosulásának és lázadásának megakadályozása;
4. a kóborló francia katonák ellenőrzése és összeszedése; és
5. rendfokozatra való tekintet nélkül minden francia katona letartóztatása, aki az osztrák lakosság ellen bármiféle bűncselekményt vagy törvénysértést követett el.

A zsandár területi-körzet parancsnoka minden polgári egyén

letartóztatását azonnal köteles volt jelenteni az osztrák közigazgatási körzet vezetőjének és saját parancsnokának. A francia katonai egyének letartóztatását csupán az utóbbinak kellett jelentenie. Ezenkívül minden ötödik napon összesített jelentés ment a bécsi eszkadron parancsnokához a körzetben előfordult közbiztonsági eseményekről. Az eszkadron parancsnoka időről-időre jelentést tett Ausztria kormányzójának a zsandárság mikénti működéséről, amelyért a parancsnok személyileg volt felelős. Mind a három francia zsandártiszt köteles volt gyakran meglátogatni alárendelt alakulatait, azokat ellátni megfelelő utasításokkal, hogy ezáltal a közbéke és rend fenntartása teljes mértékben biztosítva legyen.⁴ Napóleon bukása után ez a zsandárság megszűnt Ausztriában, de harmincnégy évvel később, lombardiai mintára, azt visszaállították.

Németország

A napóleoni háborúk elején Poroszország kénytelen volt a Rajna nyugati partján lévő területeit átengedi Franciaországnak. Később, 1806-ban, Napóleon elfoglalt néhány déli német államot is, amelyek így szintén megismerkedtek a zsandárság intézményével és ezt saját területükön is meghonosították. Ezeket a német területeken három különböző célra létesítettek zsandárságot, mégpedig: a) területi zsandárságot az ország belső rendjének és közbiztonságának fenntartására; b) határzsandárságot az ország határain felmerülő rendőrségi teendők ellátására; és c) katonai zsandárságot, amely a tábori rendőri teendőket látta el.⁵ Amikor 1871-ben Poroszország vezetésével a német államok egyesültek, már minden közigazgatási területnek megvolt a maga zsandár testülete. Ezeket az önálló közbiztonsági szerveket aztán 1936-ban Német Nemzeti Zsandárság néven egyesítették, amely egészen a második világháború végéig fennállott.

A második világháború előtt és alatt a német közbiztonsági rendszernek két főága volt: a) az egyenruhás csoport, amelyhez a városi rendőrség és a zsandárság tartozott; és b) a belbiztonsági csoport, amelynek szintén két ága volt, mégpedig a Bűnügyi Rendőrség vagy KRİPO (Kriminalpolizei) a közönséges bűncselekmények nyomozására; és a Titkos Rendőrség

vagy GESTAPO (Geheimstaatspolizei), amely a hazaárulás, szabotázs és kémkedés esetei nyomozta.

A második világháború végén a négy "demokratikus" megszálló hatalom a saját rendőrségi rendszerét erőszakolta rá a németekre.⁶ gy lett a mai Németországnak három különféle rendőrségi rendszere:

1. Az angolok és amerikaiak által megszállt területen a zsandárságot feloszlatták és az új közbiztonság megszervezésénél nagyjából követték az angol-amerikai rendőrségi rendszert;

2. A Szovjetunió által megszállt területen szintén feloszlatták a zsandárságot, annak tagjait felelősségre vonva a kommunista párt által irányított néprendőrséget szervezték meg.

3. A franciák által megszállt területen két államban, Saarland-ban és Rhineland-ban, meghagyták a zsandárságot, amely kimondottan helyi és nem szövetségi közbiztonsági szerv lett.

A mai nyugat-németországi rendőrök és zsandárok iskolai szakoktatása egy teljes évig tart, amely után még két év gyakorlati kiképzést is kapnak.⁷

Hollandia

Hollandia 1810 és 1813 között francia megszállás alatt volt, mely idő alatt megismerkedett a zsandár rendszerrel, majd 1814-ben megszervezte zsandárságát Maréchaussée néven. Ez a közbiztonsági szerv egészen a második világháború végéig fennállott, amikor államrendőrséget állítottak fel, melybe mind a Maréchaussée-t, mind az előzőleg már működő vármegyei rendőrséget is beolvasztották.⁸

Vatikán

A Vatikán-államban a Pápai Carabinieri-t 1816-ban szervezték meg, melynek nevét 1850-ben Pápai Zsandárságra változtatták át. Ez a zsandárság ma is fennáll és fenntartja a rendet Vatikán-államban, portyázza annak területét és résztvesz a pápa személyi biztonságának megőrzésében.

A Pápai Zsandárság létszáma jelenleg öt tisztt, egy lelkész, egy orvos, harminckét altiszt és 113 zsandár, akiknek nemcsak kifogástalan erkölcsi magaviseletüknek, de jó katolikusoknak is kell lenniük.⁹

Oroszország

Oroszországban a zsandárság megalapításának gondolata Benckendorff Sándortól származik. Ő ugyanis, mint fiatal tiszt, 1807-ben Oroszország párizsi követségén szolgált, ahol megismerkedett a francia zsandárság szervezetével és működésével. Ezen ismeretek alapján 1821-ben javaslatot terjesztett fel a cárhoz, I. Sándorhoz, orosz zsandárság felállítására a francia minta alapján. A cár tanulmányozta is a tervet, amely 1825-ben bekövetkezett váratlan halálakor íróasztalán feküdt minden intézkedés nélkül.

Az új cár I. Miklós lett, aki ellen egy csoport fiatal katonatiszt 1825 december 14-re lázadást készített elő. A cár személyesen beszélt a csoporttal a véleménykülönbségek elsimítása céljából, de miután kísérlete eredménytelen lett, elnyomta a lázadást, amelynek vezetőit felelősségre vonták.

Benckendorff kihasználva a politikai helyzetet, 1826 januárjában kibővített javaslatot terjesztett elő a cárnak, amelyben nemcsak a zsandárság, hanem egy titkos politikai rendőrség felállítását is javasolta. I. Miklós cár a javaslatot elfogadta, de néhány változtatást eszközölt rajta. A cár a zsandárságot a belügyminiszter, míg a politikai rendőrséget a cári iroda közvetlen fennhatósága alá rendelte.

A zsandárság első parancsnoka a javaslatot előterjesztő Benckendorff Sándor lett tábornoki rangban, aki az országot öt zsandárkerületre osztotta fel, melyből 1836-ban hét kerület lett. Benckendorff készítette el az orosz zsandárság első szolgálati szabályzatát, amely a szolgálat teljesítésén és ellenőrzésén kívül az új zsandárok toborzásának feltételeit és kiképzését is előírta. Az újoncokat öt évi katonai szolgálat után vették fel, ha magaviseletük kifogástalan volt. Az első kiválasztás a katonaezred parancsnokának volt a kötelessége. Ha a jelölt nem felelt meg a zsandárság követelményeinek, akkor visszaküldték ezredéhez. Ebben az esetben az áthelyezéssel kapcsolatos összes költséget a zsandár-jelöltet kiválasztó ezredparancsnoknak sajátjából kellett megfizetni.¹⁰

A zsandárság végleges szervezete 1837-ben kristályosodott ki, amikor a kerületek számát hétről nyolcra emelték fel. A kerületek különböző nagyságúak voltak. A legnagyobb tizenegy,

a legkisebb csupán négy tartományban látta el a közbiztonsági szolgálatot. A kerületek élén egy-egy zsandár ezredes állt. Minden tartományban egy-egy zsandár osztály állomásozott rendszerint egy százados vezetése alatt. Az osztály szükség szerint több kisebb egységre tagozódott. Ezenkívül Moszkvában és Szentpéterváron egy-egy zsandárezred is állomásozott, amelynek mindegyike 26 tisztből, 404 altisztből és zsandárból állott.

Az orosz zsandárság teljes létszámát ma már lehetetlen pontosan megállapítani, de egyes források szerint az ötezer körül lehetett. Feladata volt:

1. a közbiztonság fenntartása;
2. a bűncselekmények kinyomozása;
3. a közönséges büntettek letartóztatása;
4. a közhivatali visszaélések megakadályozása;

5. ezenkívül a zsandárság a nép panaszait is köteles volt közvetlenül a cárnak bejelenteni, amivel a lakosság nemcsak élt, de számtalan visszaélés is megtorolható lett. Az egyik jelentés kiemeli, hogy kezdetben a közvélemény ellenezte a testület felállítását, de később, megismerve hatásos működését, csak a hatalmukkal visszaélő hivatalnokok és az arisztokratikus nemes-ség tagjai voltak ellene.¹¹

Az orosz zsandárságról eredeti forrásmunkák hiánya következtében ma már tárgyilagos képet kapni szinte lehetetlen, ami Squire könyvéből is kitűnik, mert a szerző 1) nagyon sok szovjet forrásmunkát használ, és 2) a zsandárságot a tőle teljesen független titkos rendőrséggel együtt tárgyalja.

A zsandárság az 1917-es októberi forradalomig fennállott Oroszországban, amikor helyette Néprendőrséget, a Titkos Rendőrség helyett pedig a Cheka-t állították fel.

Spanyolország

Spanyolország a napóleoni háborúk és különösen a császár bátyjának, Bonaparte Józsefnek királysága idején ismerkedett meg a francia zsandársággal, amelynek mintájára 1829-ben felállította a "Carabineros" intézményét. Ezt a testületet 1844-ben a Spanyol Nemzetőrséggel (Guardia Civil) egyesítették, amely eredményesen működő és nemzeti alapon szervezett zsandárságnak felel meg.¹² (5. melléklet)

A "Guardia Civil" működési területe a városokat kivéve az

ország egész területére kiterjed, ahol felelős a személy és vagyonbiztonságért, a bűnözés megakadályozásáért, a közúti közlekedés zavartalanságáért és ezenkívül ellátja a határokon, tengerpartokon és a nagyobb repülőtereken a személy-ellenőrzést és vámvizsgálatot.

Szervezetileg a testület a belügyminiszter alá van rendelve, de bizonyos fokú rendelkezési joga van felette a honvédelmi és pénzügyminiszternek is. Élén a hadsereg tábornoki karából átvett igazgató és aligazgató áll, ezek alá vannak rendelve a kerületek, osztályok, századok és őrsők, valamint az ország különböző részein elhelyezett motorizált tartalék-osztályok is. A Nemzetőrséghez való felvételhez katonai szolgálat nem kell, mert a testület maga adja meg az újonnan felvetteknek a megfelelő katonai kiképzést. A tiszthelyettesi karban négy, a tiszt karban hat rendfokozat van. Ezekből csak háromnak van katonai jellege (őrmester, százados és ezredes). Különbben a nemzetőrök a közbiztonsági szolgálat követelményeihez idomított különleges büntetőtörvények szerint felelnek jogtalan cselekedeteikért.

A "Guardia Civil"-hez jelentkezőket nagyon megválogatják és inkább nem töltik fel az engedélyezett létszámot, de méltatlankokat nem vesznek fel. A testület a nagyobb bűncselekmények nyomozásával nem foglalkozik, mert erre a Bűnügyi Nyomozó Testület hivatott, amelynek hatásköre az egész ország területére kiterjed.¹³

Görögország

Görögország zsandársága 1833-ban alakult. Első parancsnoka Grayor Ferenc francia ezredes lett, aki a francia zsandárság mintájára szervezte meg a testületet. A görög zsandárság kezdetben csupán a városokon kívüli területeken látta el a közbiztonsági szolgálatot, de 1906-ban már minden rendőrségi szervet felosztatva, a zsandárság hatáskörét négy város, Athens, Piraeus, Patro és Corfu kivételével az egész országra kiterjesztették.

A zsandárság feladata: a bűncselekmények megelőzése, elkövetőinek kinyomozása és bíróság elé állítása, az állampolgárok személyi és vagyonbiztonságának megvédése; ezenkívül biztosítja az államfő, a parlamenti tagok és a külföldi magasabb látogatók

személyi biztonságát az ország területén. A testület szervezete a francia zsandársághoz hasonlít, élén egy tábornoki rangban lévő zsandártiszt áll, alája vannak rendelve a kerületek, osztályok, szárnyak és őrsök.

A zsandárok kiválogatására igen nagy gondot fordítanak; kiképzésükre három különböző zsandáriskola áll a testület rendelkezésére: 1) egy alsófokú iskola, ahol a próbazsandárokat hat hónapig oktatják a szokásos rendőrségi tárgyakra; 2) az altiszti iskola, amely kilenc hónapig az őrsparancsnokokat képezi nemcsak a rendőrségi tudományokban, de az alsófokú vezetésben is; és 3) a tisztiskola, ahol két teljes évig képezik a tisztjelölteket. Itt a rendőrségi tárgyakon kívül az angol nyelv és a sport is kötelező.¹⁴

Olaszország

Olaszország is a napóleoni háborúk idején ismerkedett meg a zsandárság intézményével, amely a különböző kis államok egyesítésével elterjedt az egész országban és 1861-ben Carabinieri néven nemzeti alapon szervezett egységes közbiztonsági szerv lett. (6. melléklet)

Az olasz Carabinieri, amely a francia zsandárságnak felel meg, mind a városokban, mind a városokon kívül is alkalmazható. Működési területét a belügyminiszter szükség szerint állapítja meg. Egyes források szerint a testület az európai közbiztonsági szervek legjobbjai közé tartozik.

A Carabinieri feladata a rábízott területen a közbiztonság teljes ellátása. Céljai megvalósítására egyenruhás és polgári ruhás járőröket, motoros és gyalogos egységeket alkalmaz, valamint felhasználja a modern technika legújabb vívmányait is. A testülethez szolgálattételre jelentkezőket alapos vizsgálatnak vetik alá. A katonai szolgálat teljesítése nem feltétele a felvételnek. Az újoncok először egy kilenc hónapig tartó iskolába kerülnek, ahol katonai és közbiztonsági kiképzést kapnak. Innen az őrsökre küldik őket, ahol kiképzésük folytatódik. Az altisztek iskolai kiképzése két évig tart. A tisztek kiképzése a Carabinieri Akadémián történik, ahova csak az előírt felvételi vizsga után veszik fel a jelentkezőket. Ezeknek kétharmada rendszerint katonai akadémiát végzett egyén, míg a másik egyharmadát a kiválóan minősített altisztekből válogatják ki. Ez utóbbiakat

azonban előbb elküldik a katonai akadémiára és csak annak elvégzése után kerülnek be a Carabinieri Akadémiájára.¹⁵

Ma Olaszországban négy különböző rendőrségi szerv működik, mégpedig: 1) a Carabinieri; 2) a Közbiztonsági Rendőrség; 3) a Pénzügyőrség; és 4) a városi rendőrség. Mivel ezek a szervek függetlenek egymástól, az együttműködés biztosítására és a nyomozásokban való segédkezésre "Criminalpol" néven központi szerv alakult, amely a különböző rendőrszervezetek között az együttműködést segíti elő, valamint szaktanácsokat, statisztikai adatokat és a bűnözéssel kapcsolatos egyéb tudnivalókat közli az illetékes szervekkel.¹⁶

San Marino

San Marino zsandárságát 1874-ben alapították és azóta megszakítás nélkül működik. Az országnak ez az egyetlen közbiztonsági szerve, amelybe csak azokat veszik fel, akik: San Marino állampolgárai, az előírt iskolai végzettséggel rendelkeznek és az olasz Carabinieri kötelékében néhány évet szolgáltak.

Magyarország

Itt nem közvetlen napóleoni, hanem osztrák hatásra alakult meg 1881-ben a zsandársághoz hasonló közbiztonsági testület, amelyet Csendőrségnek neveztek el. Ennek történetét, szervezetét és tragikus sorsát a könyv részletesen tárgyalja.

Jugoszlávia

Az osztrák önkényuralom idején Horvátországban és Dalmáciában is állomásozott egy-egy zsandárezred. Bosznia-Hercegovinában pedig az 1878-as berlini kongresszus után alapítottak osztrák mintára zsandárságot. Az 1920-ban összetákolta Jugoszlávia — mint bevált közbiztonsági szervet — szintén átvette a zsandárság intézményét, amelyet a II. világháború végéig megtartott.

Csehszlovákia

1850-ben az Osztrák Császársághoz tartozó Csehország és Szilézia részére is felállítottak egy-egy zsandárezredet. Az I. világháború után alapított Csehszlovákia a Magyarországtól és Ausztriától elvett területeken a zsandárságot a II. világháború végéig megtartotta és akkor kommunista néprendőrséget szervezett helyette.

Románia

Szintén az osztrákoknak köszönheti a zsandárság megismerését, amelyet aztán átvéve 1944-ig megtartott. Ugyancsak a kommunista kormányzat szüntette meg a második világháború végén.

Bulgária

A második világháború előtt itt is működött zsandárság, amelyet 1944-ben néprendőrséggel cseréltek fel.

Svájc

Svájcnak két kantonában, Geneva és Vaud kantonokban, van ma zsandárság, amelyek eredetéről és szervezetéről jóformán semmiféle adat sem áll rendelkezésre.

Ciprus

Ciprus, amely a legnagyobb sziget a Földközi-tenger keleti részében, 1960 augusztus 16-án lett független állam köztársasági kormányformával. Függetlenítése után elkészítették az új ország alkotmányát, amely a városi rendőrség mellé felállította a zsandárság intézményét is. Az alkotmány szerint a városi rendőrség létszáma 1100, a zsandárságé pedig csupán 900 fő lehet, amelynek 70 százalékát görög, 30 százalékát pedig török származású egyénekből kell toborozni. Mindkét közbiztonsági szerv a belügyminiszter közvetlen fennhatósága alá tartozik, aki a két testület közös használatára központi nyilvántartást és híradórendszert állított fel.¹⁷A görög-török háború a két testület szervezetét és összetételét megváltoztatta.

ÖSSZEFOGLALÁS

A zsandárság intézménye Franciaországból kiindulva tizenkilenc más európai országban is gyökeret vert. Népszerűségének legfontosabb okait a következőkben lehet összefoglalni:

1. a zsandárok alapos megválogatása, melynél legtöbbször figyelembe veszik a katonai szolgálatot is;
2. szigorú fegyelem, amely megvédi a lakosságot a túlkapásoktól;
3. kiváló alapkiképzés és állandó továbbképzés;
4. központosított egységes vezetés, amely pénzmegtakarítással jár;
5. szétszórt kis zsandár őrsők, amelyek lehetővé teszik a

lakossággal való közvetlen érintkezést és az esetek helyi alapon való elbírálását;

6. politikától való függetlenség, amely minden kormányformában jól működik;

7. nemzeti alapon való szervezés, amivel a lakosság érzelméhez és kultúrájához igazodik;

8. a testület tekintélye, ami nemcsak a bűncselekmények megelőzésében, de a lakosság érdekeinek megvédésében is igen hatásos eszköznek bizonyul.

A húsz európai ország zsandárságát 1977-ben vizsgálva, átlagos működési ideje 135 év; leghosszabb a francia zsandárságé: 186 év, legrövidebb Ciprus zsandárságáé, amely csak 17 esztendő.

Eddig hat európai kommunista államban oszlatták fel a zsandárságot politikai okokból; egy országban beolvadt a később létesített nemzeti zsandárságba, két államban működése az ország egy kis területére korlátozott és csak egyetlen ország volt, ahol nem politikai okokból más állami szervet létesítettek helyette.

Az egyes európai országok zsandárságainak működési idejét a következő táblázat mutatja.

AZ EURÓPAI ZSANDÁRSÁG MŰKÖDÉSI ÉVEI
ORSZÁGOK SZERINT
1791-től 1977-ig

Sor- szám	o r s z á g	Alapítási éve	Fenn- állása	A működési évek száma
1	Franciaország	1791	máig	186
2	Belgium	1795	máig	182
3	Luxemburg	1798	máig	179
4	Lombardia	1805	1861-ig	56
5	Németország 2 állama	1806	máig	171
6	Hollandia	1814	1940-ig	126
7	Oroszország	1826	1917-ig	93
8	Spanyolország	1829	máig	148
9	Görögország	1833	máig	144
10	Ausztria	1849	máig	128
11	Vatikán	1850	máig	127
12	Olaszország	1861	máig	116
13	San Marino	1874	máig	103
14	Magyarország	1881	1945-ig	64
15	Jugoszlávia	1918	1945-ig	27
16	Csehszlovákia	1918	1945-ig	27
17	Románia	1918	1944-ig	26
18	Bulgária	1918	1944-ig	26
19	Ciprus	1960	máig	17
20	Svájc 2 kantona	ismer- retlen	máig	ismer- retlen

LÁBJEGYZETEK

- 1 Cramer, James, *The World's Police*, London: Cassel, 1964, 294. oldal.
- 2 Becker, Harold K., *Police Systems of Europe*, Springfield, Ill.: Charles C. Thomas, 1973, 95-97. oldal.
- 3 Cramer, i.m., 348. oldal.
- 4 Neubauer, Franz, *Die Gendarmerie in Österreich*, Graz: Steiermarkische Landesdruckerei, 1925, 535-538. oldal.
- 5 Preszly Lóránd, *A m. kir. Csendőrség története*, Budapest: Honvédelmi Sajtóvállalat, Rt., 1920, 18. oldal.
- 6 Cramer, i.m., 303. oldal.
- 7 Penaat, Edward F., "The German Police", *The Police Chief*, XXVI. évfolyam, 1959 április, 4. oldal.
- 8 Cramer, i.m., 353-356. oldal.
- 9 Ugyanaz, 363. oldal.
- 10 Squire, P.S., *The Third Department*, London: Cambridge University Press, 1968, 106-118. oldal.
- 11 Squire, i.m., 95. oldal.
- 12 Ismeretlen, *Almanach of World Military Power*, hely és nyomda hiányzik, 1970, 108. oldal.
- 13 Direccion General de la Guardia Civil, *La Guardia Civil*, Madrid: Taller-Escuela de Artes Gráficas de Huérfanos de la Guardia Civil, 1963, 17-25. oldal.
- 14 Cramer, i.m., 313. oldal.
- 15 Ugyanaz, 330. oldal.
- 16 Becker, i.m., 117. oldal.
- 17 Foreign Areas Studies, Division of the American University, *U.S. Army Area Handbook for Cyprus*, Washington, D.C.: Government Printing Office, 1964. 380. oldal.

IV. FEJEZET

LOMBARDIA ZSANDÁRSÁGA

Terület

Az ország egyesítése előtt Olaszország északi részét Lombardiának hívták, amely kilenc tartományból állt. Területe körülbelül 23.800 négyzetkilométer volt és lakosainak száma 2.300.000 körül lehetett. A napóleoni háborúk idején, 1805 és 1814 között, Dél-Tirol is Lombardiához tartozott, mint annak egyik tartománya. Lombardia ma Olaszország legfontosabb iparvidéke, amelynek lakosságát nyolc millióra becsülik.

A zsandárság megalapítása

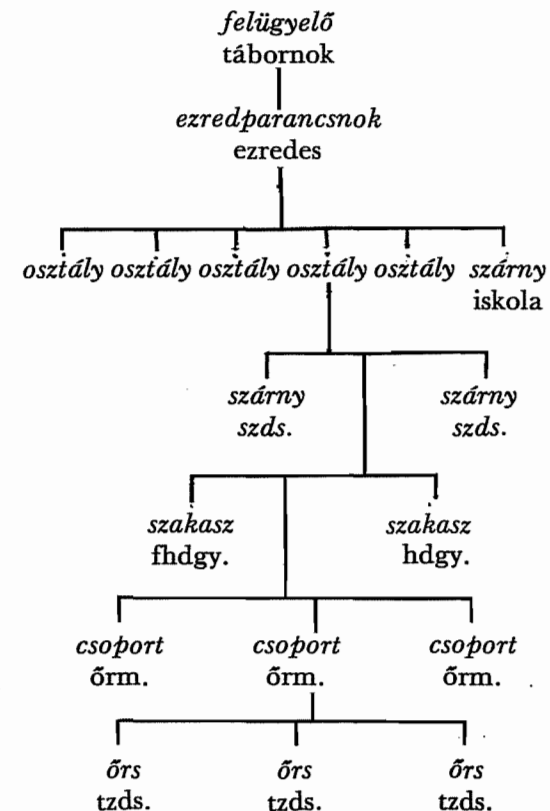
A francia forradalom után Napóleon több hadjáratot vezetett Ausztria ellen. Egyik ilyen hadjáratában, 1800-ban, hadseregével átkelt az Alpokon és Lombardiában megverte az osztrák csapatokat, aminek következtében megkapta Lombardiát és Tirol déli részét. Miután pedig ezen a területen az elharapózott utonállásokat és rablásokat még a rögtönítélő bíróság szigorú ítéleteivel sem tudta megszüntetni, 1805-ben francia mintára zsandárezredet állított fel a közbiztonság helyreállítására és fenntartására.¹

Szervezet

A lombardiai zsandárság legfőbb vezetőjét felügyelőnek hívták, aki francia tábornoki rangban lévő szakember volt és Milánóban székel. Közvetlen személyzetéhez tartozott három tisztt és öt idősebb altiszt. A felügyelő közvetlen rendelkezése alá volt rendelve a lombardiai zsandárezred, amelynek parancsnoka pedig egy zsandár

alezredes volt. A zsandárezred öt és fél osztályból állt, amelyben minden osztály két szárnyra oszlott. Szárnyanként volt két szakasz és minden szakaszban két-három csoport. A csoport aztán őrsökre tagozódott.

A LOMBARDIAI ZSANDÁRSÁG SZERVEZETE 1814-ben

Míg az ezredparancsnokság Milánóban székelt, kilenc szárny lombardiai tartományokban állomásozott úgy, hogy ezek mind-egyikére egy-egy szárny esett. A tizedik szárny Dél-Tirolban volt, míg a tizenegyedik volt a zsandárezred tartalék egysége. A tartalék szárnyat a váratlan szerencsétlenségeknél és tömeges megmozdulásoknál vetették be a közbiztonság fenntartására. Ez a zsandáriskola szerepét is betöltötte, amennyiben a fentebb említett alkalmaztatásán kívüli időt az újoncok kiképzésére és a már szolgálatot teljesítők továbbképzésére használták fel. A tartalékban kiképzés alatt álló szárnyakat cserélgették, így az ezred egységei időről-időre sorra kerültek, hogy az iskolán felújítsák szaktudásukat. (7. melléklet)

A beosztásokat figyelembe véve a szárnyparancsnokok századosok voltak, az első szakaszparancsnok főhadnagy, a második hadnagy volt. A csoportok élén egy-egy őrmester állott, míg az őrsöket mindig tizedes vezette.

Létszám

A rendszeresített létszámot tekintve, minden szárnyban volt tizenhat tisz, kilencvenöt altiszt és 367 zsandár. Ehhez a létszámhoz még hozzájött huszonhét egyén: a kürtösök, dobosok és tiszti-küldöncök. Ha ebből a létszámból a közbiztonsági szolgálatot nem teljesítő tiszteket, kürtösöket, dobosokat és küldöncöket leszámítjuk, az ország egész területére csupán 4.158 közbiztonsági közeg, azaz az ország akkori lakosságát tekintetbe véve minden ezer lakosra 1.8 zsandár esett. A főképpen irányítással és a testület adminisztrációjával foglalkozó tiszti személyzet a zsandárezred létszámának csupán 3.2 %-át, a kiegészítő személyzet pedig 5.3 %-át tette ki.²

Felvétel

A zsandársághoz önként jelentkező egyéneket szigorúan csak a lombardiai hadsereg kötelékéből vették át. Minden átvett egyén, még az őrmesteri rangban levő is, minden rendfokozat nélkül csupán zsandárként kezdte pályafutását. Az átvett egyéneket először csak próbaszolgálatra helyezték át a zsandársághoz. A próbaszolgálat ideje azoknak, akik a hadseregben

legalább az őrmesteri rangot elérték, három hónap volt, míg minden más egyéné legalább hat hónap.

Az átvétel feltételei a következők voltak: 1) lombardiai születés; 2) húsz és huszonöt közötti életkor; 3) legalább 163 cm-es testmagasság; 4) írni és olvasni tudás; és 5) büntetlen előélet.

Jogok és köteleességek

A lombard zsandárság az ország területén mind közbiztonsági, mind katonai rendészeti szolgálatot teljesített. Ebből kifolyólag: 1) szolgálatukban a zsandárokat senki nem gátolhatta; 2) joguk volt minden polgári egyént letartóztatni, akit bűncselekmény gyanúja komolyan terhelt; 3) joguk volt fegyvert használni minden polgári egyén ellen, aki őket megtámadta; 4) minden letartóztatást és fegyverhasználatot jelenteni kellett a közvetlen zsandár-parancsnokságnak.

A katonai rendészeti teendőkkel kapcsolatos jogaik a következők voltak: a) minden katonai egyént letartóztathattak, ha erre okuk volt, de tiszteket csak akkor, ha őket a bűncselekmény elkövetésében tettenérték; b) a zsandár kérésére őrnagyig bezárólag minden tisz, köteles volt nevét, rendfokozatát és szolgálati beosztását írásban átadni a zsandárnak, aki saját nevét és beosztását szintén jelentette a tisztnak; c) azt a katonai személyt, aki a szolgálatban álló zsandárt tettelesen bántalmazta, haditörvényszékielég úgy kezelték, mintha felállított őrszemet bántalmazott volna; d) katonai hatóságtól érkező parancsot vagy utasítást a zsandárság csak akkor volt köteles teljesíteni, ha az szolgálatával megegyezett és azt neki írásban adták; e) minden katonai egyént, aki a zsandárt szolgálati ténykedésében meggátolta, hadbíróság útján vontak felelősségre; f) a zsandár fegyvert használhatott minden tiszthelyettesi vagy ennél alacsonyabb rangban levő katonai egyén ellen, ha az őt tettelesen bántalmazta vagy megtámadta. Ha a támadó elmenekült, de később elfogták, a hadbíróság halálra is ítéltette. Ha pedig egy csoport súlyos támadást követett el a zsandárság tagjai ellen vagy őket megölték, a hadbíróság a csoportot megtizedeltethette.³

ÖSSZEFOGLALÁS

A Napóleon által alapított lombardiai zsandárság tagjainak alapos megválogatása, jó és állandó kiképzése, valamint katonai fegyelme következtében nagyon jól megállta helyét az ország közbiztonságának fenntartásában. Ennek köszönhető, hogy a testület Napóleon bukása után is megmaradt eredeti szervezetében és rendeltetésében, sőt később mintául is szolgált az osztrák zsandárság és az olasz Carabinieri felállításánál.⁴

LÁBJEGYZETEK

1 Preszly Lóránd, *A m. kir. Csendőrség története*, Budapest: Honvédelmi Sajtóvállalat Rt. 1920, 18. oldal.

2 Neubauer, Franz, *Die Gendarmerie in Österreich*, Graz: Steiermarkische Landesdruckerei, 1925, 28. oldal.

3 Ugyanaz, 30. oldal.

4 Preszly, i.m., 18. oldal.

V. FEJEZET

AZ OSZTRÁK CSÁSZÁRI ZSANDÁRSÁG

1. ELŐZMÉNYEK

Politikai helyzet

Az 1526-ban elvesztett mohácsi csata után, hol II. Lajos magyar király is elesett, a nemzeti elemek Zápolya János magyar főnemest, míg egy másik csoport Habsburg Ferdinánd német császárt választotta meg magyar királynak. Az utóbbi csoport azt remélte, hogy Ferdinánd német erőkkel segítségére lesz a török uralom alatt lévő területek felszabadításában. A remény nem vált valóra. Zápolya és utódai Erdélybe szorultak, a török az ország középső és déli részén berendezkedett, míg Ferdinánd hívei Észak- és Nyugat-Magyarországot tartották birtokukban. A három részre szakadt ország örökös csatározások és villongások színtere lett.

Az ország felszabadítása Habsburg segítséggel csak 1686-ban kezdődött meg Buda visszafoglalásával, és 1699-ig, a karlovici békéig tartott. Ekkor Magyarország megszállt területeit — Bánát kivételével — teljesen visszakapta a törököktől. A magyar országgyűlés a német segítségért elismerte az uralkodó család magyar királyi, trónöröklési jogát, Erdély közjogi különállása azonban továbbra is megmaradt és az — mint a "Magyar Szent Korona" egyik része — a király közvetlen fennhatósága alá került.¹

A XIX. század elején a francia forradalom hatására egyes magyar politikai csoportok több szabadságot és demokratikusabb reformokat követeltek a magyarság számára. A Habsburg uralkodó ezeket a követeléseket nem volt hajlandó

teljesíteni, így 1848-ban megindult a szabadságharc. Ezt megelőzően, 1804-ben I. Ferenc az "Ausztria császára" címet vette fel, majd 1806-ban német-római császári címéről kénytelen volt lemondani. A szabadságharc kezdetben sikeres volt, minek hatására a Habsburgokat trónfosztottaknak nyilvánították. Az akkor már csak osztrák császár az orosz cárral szövetségbe lépett, leverte a szabadságharcot és a politikai ellenzék fékentartására felállította titkos rendőrségét. Ennek egyik kiegészítő szerve a Császári Zsandárság lett. Ezzel megkezdődött az abszolutizmus kora Magyarországon, amely egészen 1867-ig tartott.²

Katonai toborzások

A XIX. században az Osztrák Császárság fontos politikai és katonai hatalom volt Európában. Ezért a császárok kénytelenek voltak hatalmas hadsereget fegyverben tartani, amelynek emberanyagát a birodalom tagállamaiból toborozták össze. A császári hadseregben a szolgálati idő tizenkét évre terjedt, amit a magyar besorozottak legtöbbször Ausztriában, vagy a császárság valamelyik tartományában voltak kötelesek letölteni. Mivel a hadsereg szolgálati nyelve német volt és a bánásmód se volt kifogástalan, a katonaszökevények száma igen megsaporodott. A magyar lakosság átérezte a katonaszökevények helyzetét, rokonszenvvel viseltetett irántuk, sőt bujkálásukban segítette is őket. Ez érthetővé teszi, hogy éppen a katonák ellenőrzésére is hivatott zsandárságot választotta a császár birodalma közbiztonsági közegül.³

Bűnözési hullám

Bruce Smith szerint nemcsak a szociális, gazdasági, politikai és éghajlati viszonyok vannak hatással a bűnözés nagyságára, de bizonyos korok is produkáltak magasabb bűnügyi statisztikát. Ilyen volt például a XIX. század első fele, amikor Angliában a gyilkosság olyan mindennapi volt, hogy a rendőrség London egyes negyedeiben csak csoportosan volt hajlandó szolgálatba menni. Ausztriában pedig a tolvajok száma szaporodott el nagyon, hol sokszor a kocsisok és hivatalnokok összebeszélve a bűnözőkkel közösen rabolták ki az utazó közönséget.⁴

Ugyanakkor a magyarországi közbiztonság is annyira leromlott, hogy "különösen Máramarosban és a Tiszavidéken fordultak elő sűrűn, gyakran valóságos nappal, a legnagyobb vakmerőséggel tömegesen véghezvitt rablási megrohanások, a Szabadka körüli tanyák lakossága pedig valóságos adófizetője volt a haramiáknak."⁵

Ez a magas bűnözési hullám szintén hozzájárult az új közbiztonsági szerv, a Császári Zsandárság megalapításához.

Lombardiai minta

A Napóleon által 1805-ben felállított és a bécsi kongresszus után Ausztria által átvett lombardiai zsandárságnak sikerült a rábízott területeken a közbiztonságot helyreállítani és a bűnözések számát erősen lecsökkenteni. Ez a lakosságban nemcsak tiszteletet ébresztett, de elősegítette az egészséges együttműködést is, ami a bűncselekmények megelőzésének elengedhetetlen feltétele. A fiatalabb nemzedék tagjai örömmel jelentkeztek a testületben való szolgálatra, akik ott alapos kiképzést kaptak. Mivel rendes megélhetésük is biztosítva volt, a közbiztonsági szolgálatot inkább hivatásnak, mint kenyérgeregetnek tekintették. A lombardiai zsandárság politikával egyáltalában nem foglalkozott és mind a francia, mind az osztrák uralom alatt csupán a közbiztonság fenntartásának és a bűncselekmények üldözésének szentelte idejét. Mindezek az előnyök nagyban emelték a zsandárság tekintélyét, ami különböző országokban hasonló szervezetek alapításához vezetett.

2. MEGALAPÍTÁS

Kitervezők

Az osztrák Császári Zsandárságot három magas rangú közhivatalnok, Schwarzenberg, Bach és Kempen hozta létre.

1. A zsandárság megalapításának gondolata herceg Schwarzenberg Felixtől eredt, aki 1800 október 2-án Krumlowban, Dél-Csehországban született. Apja Közép-Európa egyik legnagyobb földbirtokosa volt, mely birtok hatszáz éve volt a

család tulajdonában.

Felix, aki a második fiú volt a családban, követte az ősi nemesi szokásokat és a katonai pályára lépett. Később diplomata lett s mint ilyen Poroszországban, Portugáliában, Angliában, Franciaországban és Olaszországban teljesített szolgálatot. 1848-ban miniszterelnök lett és még ekkor is előszeretettel hordta katonai egyenruháját. Miniszterelnöksége idején oly nagy befolyásra tett szert, hogy elő tudta segíteni V. Ferdinándnak a trónról való lemondását Ferenc József javára.

Schwarzenbergnek részint diplomáciai szolgálata, részint pedig miniszterelnöksége idején alkalma volt megismerni a zsandárság, főképpen a lombardiai zsandárezred munkásságának előnyeit. Úgy érezte, hogy ezek az előnyök és az 1848-i magyar szabadságharc utáni állapotok eléggé megindokolták egy hasonló testületnek az egész birodalom részére való felállítását.⁶

2. A Császári Zsandárság felállítására az előkészületeket, a különféle bizottságok megszervezését és az alapvető zsandártörvények előkészítését az akkori belügyminiszternek, Bach Sándornak lehet tulajdonítani.

Bach 1831 január 4-én született Ausztriában, Loosdorfban. Apja ügyvéd volt, ő maga is jogot tanult Bécsben. Pályafutását apjához híven mint ügyvéd kezdte és 1848 márciusában egyik vezetője volt a bécsi forradalmi mozgalomnak. Ugyanennek az évnek a végén elfogadta az igazságügyminiszteri tárcát a Schwarzenberg által alakított új kormányban. A következő évben belügyminiszter lett. Miniszterelnöke szerint Bach kiváló szervező és utolérhetetlen adminisztrátor volt, akinek jelmondata az volt, hogy a fejlődéshez változtatásra, a tökéletesítéshez pedig gyakori változtatásra van szükség.⁷

3. A zsandárezredek megszervezője tulajdonképpen fichtenstammi Kempen János volt. Kempen 1793 június 26-án született Pardubitzban, Csehországban. Ő is a katonaságot választotta élethivatásának. A napóleoni háborúk végén, 1813-ban, mint főhadnagy harcolt a franciák ellen, majd 1830-ban őrnagy, 1836-ban ezredes és 1843-ban tábornok lett. Az 1848-as magyar szabadságharc idején hadosztályparancsnoki beosztást kapott és mint ilyen harcolt a szabadságért küzdő

magyar csapatok ellen. Közben tekintélye annyira megnőtt, hogy a császár őt választotta ki a felállítandó új zsandárság felügyelő tábornokának. Később, 1845-ben, a Császári Zsandárság megszervezésében szerzett érdemeiért a császár bárói rangot adományozott neki.

Átvett zsandárezred

Napoleon bukása után az 1814-i bécsi kongresszus teljesen megváltoztatta az akkori Európa képét. A területrendezések során Lombardia és Velence Ausztriához került. Lombardiában ebben az időben még fennállott a Napoleon által 1805-ben alapított lombard zsandárezred. Ezt Ausztria jó kiképzése, fegyelme és eredményes működése miatt továbbra is megtartotta az ottani közbiztonsági szolgálat ellátására, csupán nevét változtatta át "Császári és Királyi Lombardiai Zsandár Ezred"-re. Az így átvett zsandárezred hivatalos nyelve német lett, de belső szolgálatban továbbra is az olaszt használta.

Az átvétel idején a tiszthelyettesek és zsandárok tizenhat évi szolgálatot teljesítettek, amelynek első három éve próbaszolgálat volt. A próbaidős zsandárok közbiztonsági szolgálatot nem teljesíthettek, három évig kiképzés alatt álltak, melynek végén összefoglaló vizsgát kellett letenniük. Csak ekkor került sor véglegesítésükre és a közbiztonsági szolgálatban való alkalmazásukra.⁸

Mivel Ausztria a lombardiai zsandárezred példáját vette alapul saját zsandárságának megalapításánál, ezt az ezredet lehetett tekinteni az osztrák Császári Zsandárság elődjének.

Császári rendelet

Schwarzenberg miniszterelnök javaslatára az 1849. év elején bizottság ült össze Bécsben, amely a zsandárságnak a birodalom részére való megalapítási lehetőségét tárgyalta meg. A bizottság tagjai a bel-, az igazság-, a pénz- és hadügyminiszterek, Bécs városának rendőrfőnöke, a lombardiai csendőrezred parancsnokhelyettese és a nagyobb osztrák városok polgármesterei voltak.

A tanácskozások eredményeképpen 1849 június 8-án Bach Sándor belügyminiszter előterjesztette a bizottság határozati

javaslatát a császárnak. Ez a javaslat nemcsak a zsandárság felállításának szükségességét indokolta meg, de elkészített egy előzetes költségvetést is a testület felállításának és fenntartásának kiadásairól, valamint ezek fedezetéről. Ugyanezen a napon a tizenkilenc éves császár jóváhagyta a tervet és felhatalmazta a belügyminisztert, hogy egy második bizottság részvételével a felállítás részleteit dolgozza ki.

A császári rendelet szövegének fordítása a következő:⁹

*Osztrák Császárság
Birodalmi Törvények és Rendeletek Közlönye
1849. év
Császári és Királyi Nyomda, Bécs, 1850
272. szám*

Az 1849 június 8-i császári rendelet az Osztrák Császárság területén a zsandárság megszervezésének engedélyezése tárgyában.

Engedélyezem a birodalom területén a zsandárság felállítását az elem terjesztett alapelvek szerint. Felhatalmazom a belügyminisztert, hogy e tárgyban a további szükséges tárgyalásokat az illetékes minisztériumokkal lefolytathassa és a megfelelő részletes javaslatot előterjeszthesse.

Schönbrunn, 1849 június 8.

Franz Josef

Bach

A császár rendelete alapján felállított második bizottság július 2-án, 4-én, 7-én és 10-én ülésezett. Elnök a belügyminiszterhelyettes, dr. Pipitz volt. A bizottság tagja az igazság-, pénz- és hadügyminiszterek egy-egy kiküldöttje, a bécsi városi rendőrség főnöke, Noe von Nordberg, és a lombardiai zsandárezedtől egy őrnagy volt.

A bizottság az előzetes jóváhagyás alapján elkészítette a részletes tervet a zsandárság felállítására, amelyet a minisztertanács is átnézett és jóváhagyott. Ezt a végleges tervet aztán a minisztertanács előterjesztette a császárnak, aki azt minden változtatás nélkül jóváhagyta és aláírta. Ez aztán az "Osztrák

Zsandárság Ideiglenes Törvénye" néven bekerült az osztrák törvénykönyvbe is.

3. A ZSANDÁRTÖRVÉNY INTÉZKEDÉSEI

Toborzás

A törvény eredeti intézkedései szerint a zsandárságnál való szolgálatra csak kifogástalan minősítéssel bíró és katonai szolgálati kötelezettségüknek már eleget tett tisztek és altisztek jelentkezhetnek. Mivel az új testület létszámát így nem sikerült kiállítani, a császár engedélyével minden gyalogezredtől három és minden lovas osztálytól két önkéntes jelentkezőt áthelyeztek a zsandársághoz. A kiválasztás feltételei a következők voltak: 1) kifogástalan katonai minősítés; 2) büntetlen előélet; 3) írni-olvasni tudás; 4) jó szellemi képesség; 5) a német nyelvben való jártasság; 6) kifogástalan egészségi állapot; és 7) legalább 170 cm-es testmagasság.

A kiválogatásnál az oroszországi mintát követték. Amennyiben a katonaságtól áthelyezett egyén nem felelt meg az előírt követelményeknek, azt a zsandárság a kiválasztást végző katonai parancsnok költségére visszaküldte eredeti alakulatához. Ezzel elérték, hogy a hadsereg a legjobb katonáit javasolta a zsandárságnál való szolgálatra.¹⁰

Szolgálati kötelezettség

Az így kiválasztott egyének nyolcévi szolgálatra kötelezték el magukat a zsandárságnál. Ebből az első év próbaszolgálat volt, amelyet teljes egészében a próbaszolgálatos kiképzésére használtak fel.

Kiképzés

Minden zsandárezred a törzsén és területi egységein kívül tartalék-szárnnyal is rendelkezett, mely a zsandárezred parancsnokának közvetlen felügyelete alatt állott. Ennek a szárnynak kettős rendeltetése volt: a) az ezred keretén belül betölteni a zsandáriskola szerepét; és b) szükség esetén megerősíteni az egyes zsandár egységeket és segítségükre lenni a közrend fenntartásában.

A zsandárezred iskolájában a kiképzés egy teljes évig tartott, mely idő alatt a próbaszandárok a laktanyában laktak. Az iskolák első tanárait a lombardiai zsandárezredtől vezényelték ki. A tanfolyam végén a próbaszolgálatosoknak előírt vizsgát kellett letenniük, melynek sikere esetén tizedesi rangot kaptak és a testületnél véglegesítették őket.¹¹

A katonaságnál altiszti rangot elért egyének a zsandársághoz való átvétel esetén nem tarthatták meg katonai rendfokozatukat, arról le kellett mondaniuk és csak mint próbaszandárok kezdhették el új pályafutásukat.

Zsandártisztek csak azok lehettek, akiknek egyetemi vagy katonaiskolai végzettségük volt. Ezek a zsandárezrednél próbaszolgálati idejük alatt még külön gyakorlati kiképzést is kaptak.

Szervezet

Amikor a császár 1849 július közepén kinevezte Kempen Jánost a zsandárság felügyelőjévé, az rögtön hozzá is kezdett a szervezéshez. Ugyanennek a hónapnak a végén a birodalom egész területén megjelentek a felhívások a zsandársághoz való önkéntes jelentkezésre. Ezek a felhívások a felvétel feltételeit ismertette, a hadsereg fizetésénél magasabb javadalmazást ígértek a jelentkezőknek. A pozsonyi császári és királyi katonai parancsnokság 1849 július 30-án kelt hirdetménye többek között a következőket is megemlíttette:

*Ő Felsége úgy akarja, hogy a testület legénysége, amely a hadsereg legbátrabbjaiból és legmegbízhatóbbjaiból választatik ki, különös tiszteletben részesüljön. A zsandárság által végrehajtandó felsőbb parancsnoknak tehát mindenki feltétlenül engedelmessé válni köteles. Az ezeknek ellenszegülő bármely egyén a legnagyobb szigorral megbüntettetik.*¹²

Preszly Lóránd szerint a Császári Zsandárság két első ezredét Magyarország területén állították fel, mégpedig az elsőt Pozsonyban, 1849 augusztus közepén és a másodikat Győrött, 1850 január havában. Ezt a két ezredet néhány hónappal később feloszlatták és emberanyagát szétosztották a birodalom területén felállított új zsandárezredre. Összesen tizenhat

ezredet állítottak fel, melyeknek szervezése 1950 júniusában már be is fejeződött. Parancsnokságuk a következő városokban állomásozott:

1. ezredé Bécsben, Ausztriában,
2. ezredé Prágában, Csehországban,
3. ezredé Brünben, Sziléziában,
4. ezredé Lembergben, Galíciában,
5. ezredé Kassán, Magyarországon,
6. ezredé Pesten, Magyarországon,
7. ezredé Nagyváradon, Magyarországon,
8. ezredé Nagyszebenben, Magyarországon,
9. ezredé Temesvárott, Magyarországon,
10. ezredé Zágrábban, Horvátországban,
11. ezredé Laibachban, Illíriában,
12. ezredé Grácban, Ausztriában,
13. ezredé Innsbruckban, Ausztriában,
14. ezredé Milánóban, Lombardiában,
15. ezredé Páduában, Velencében és a
16. ezredé Zarában, Dalmáciában.¹³(8. melléklet)

Az 1857-es Zsandársági Zsebkönyv ezredenként felsorolja a tisztek nevét és rendfokozatát s ugyanakkor megemlíti az ezred alapításának idejét is. (9. melléklet) Eszerint legrégebb zsandárezred a lombardiai, amelynek alapítási idejét 1815-től számolja, nem veszi figyelembe az ezrednek a francia uralom alatti működését. A második legrégebb ezrednek a kassait említi 1849-es alapítási évvel. A többi a Zsebkönyv szerint mind 1850-ben állították fel.

A törvény szerint a Császári Zsandárság vezetése megosztott az osztrák belügyminiszter, honvédelmi miniszter és zsandár felügyelő között. A közbiztonság fenntartása és a törvények végrehajtása tekintetében a belügyminiszter rendelkezett; az előléptetés és a katonai fegyelem fenntartása a honvédelmi miniszter feladata volt; míg a felügyelő a zsandárok kiképzésével és az egyes alakulatok adminisztrációs vezetésével volt megbízva.

Az első zsandár felügyelő Kempen János volt, aki két helyettessel is rendelkezett, mindkettő brigadéros rangban. Törzsének négy alosztálya volt.

1. Katonai alosztály a katonasággal kapcsolatos ügyek

intézésére. Vezetője egy ezredes volt, aki alá két százados, három főhadnagy, egy hadnagy és két altiszt tartozott.

2. Jogi osztály, melyben két hadbíró és egy altiszt volt. Az egyik hadbíró rangja őrnagy, míg a másiké százados volt.

3. Gazdasági hivatal egy gazdasági tiszttel, egy számvivővel és két írnökkel.

4. Segédhivatal, melyben egy nyomdász és húsz altiszt volt írnöki beosztásban.

A zsandárezred parancsnoka mindig ezredes volt, aki figyelemmel kísérte az ezred felügyeletére kiosztott terület közbiztonsági állapotát, minden fontos eseményt jelentett a felügyelőségnek és a polgári hatóságoknak. Ezenkívül ellenőrizte az alá rendelt zsandár alakulatokat. Ekkor ugyanolyan jogokat élvezett, mint egy katonai ezred parancsnoka. Közvetlen törzsébe tartozott egy vagy két őrnagy, egy-egy főhadnagy, hadnagy, hadbíró, gazdasági tiszt és számvivő tiszt, valamint ezek szükséges kisegítő személyzete.

Minden ezred szárnyakra, ezek szakaszokra, a szakaszok csoportokra és őrsőkre oszlottak. Az alosztályok elhelyezési körletének kiválasztása az ezredparancsnok és a polgári közigazgatási terület vezetőjének közös megállapodásával történt. Az ezred szárnyainak száma négy és nyolc között váltakozott. A szárny parancsnoka első vagy másodosztályú százados volt. A szárny szakaszaival — amely három, négy vagy öt lehetett — egy-egy hadnagy vagy főhadnagy rendelkezett. A csoportok vezetője őrmester, míg az őrsőké tizedes volt.

A közbiztonsági szolgálat ellátásának kötelezettsége a rendszerint hat, hét vagy nyolc zsandárból álló őrs feladata volt. A szárny őrsei számozva voltak; portyázási területüket pontosan meghatározták. Az őrsőkön gyalog- és lovas zsandárokat alkalmaztak, ahogyan azt a terep megkívánta, akik naponta közvetlenül érintkeztek a lakossággal.¹⁴

Létszám

A tizenhat zsandárezred felállítása után 1853 július 31-én a Császári Zsandárság létszáma 18.647 személy volt, és összesen 2.307 lóval rendelkezett.¹⁵(10. melléklet)

Feladat és hatáskör

A Császári Zsandárság az osztrák hadsereg szerves része volt, egész közbiztonsági szolgálata katonai szabályokra épült. Az újoncokat szigorúan a katonaságtól vagy annak tartalékából válogatták ki. Ezek katonai rendfokozatokat kaptak, és szolgálatban ugyanolyan jogok és kötelezettségek illették meg őket, mint a felállított katonai őrt. Az elkövetett törvénysértésekért a zsandárokat hadbírószág vonta felelősségre.

A zsandárezred szolgálati területét pontosan kijelölték. Itt a zsandár csupán a nagyobb városokon kívül teljesíthetett közbiztonsági szolgálatot. Feladata kiterjedt a bűncselekmények kinyomozására, a törvénysértők letartóztatására, a törvények és rendeletek végrehajtásának ellenőrzésére. Joga volt még a kocsmákra, kávéházakra, vendéglőkre és más nyilvános helyekre felügyelni. Írásbeli meghatalmazás esetén magánházakba is bemehetett, de csak egy érdektelen és megbízható polgár jelenlétében. Ezenkívül a zsandár a katonai laktanyákon kívül ellátta a tábori rendészeti teendőket. Kérésére szolgálaton kívül minden katonai személy köteles volt nevét, rangját és szolgálati beosztását megmondani.¹⁶

Egyenruha és fegyverzet

Kezdetben, 1850 és 1860 között, a zsandárok egyenruhája nagyon díszes volt. Kétsor gombbal ellátott zöld mentét viseltek sárga szegélyezéssel és vállsinórral, világosszürke nadrágot piros szegélyezéssel, mindkét vállon fehér övet és hegyes tetejű fényes sisakot. A lovas zsandárok sisakjukra lófarokból készült forgót is tettek. Az altisztek és zsandárok szolgálaton kívül is egyenruhában jártak, csupán a tiszteknek volt megengedve a polgári ruha viselése a hivatali időn kívül. (11. melléklet)

A tiszthelyettesek és zsandárok fegyverzete rövidcsövű puskából, szuronyból és tokba rejtett kardból állott. Szolgálatban a szuronyt fel kellett tűzni a puskára. Ezenkívül volt még egy kis négyszög alakú irattartójuk is, amit a vállövre akasztva, hátul viseltek.

A tisztek egyenruhája hasonló színű zöld anyagból készült, de ők vállöv helyett derékövet viseltek és erre volt kötve egyetlen fegyverzetük, a hosszú kard.

Járőrözés

A zsandárság célkitűzései közé tartozott a bűnözés megelőzése, ezért az őrsök létszámának egyharmada állandó járőrszolgálatban állott. Ezen portyázások alatt a kisebb kihágásokat és törvénysértéseket azonnal elintézték, a nagyobb ügyeket közvetlen parancsnokuknak jelentették, aki az ügy nyomozásába szintén bekapcsolódott.

A járőr mindig két főből állt; közülük az egyik idősebb, több tapasztalattal bíró egyén volt. Szolgálati ideje alatt a járőr faluról falura és tanyáról tanyára portyázott, de érintette a járatlan utakat és ösvényeket is. Egy-egy járőr szolgálati ideje nyolc órától huszonnégy óráig tartott, de szükség esetén ennél hosszabb is lehetett. Mivel a zsandároknak csak 12.6 %-a volt lovas, a járőrözés legnagyobb részét gyalog történt.

Ellenőrzés

A törvény előírta a szolgálatban lévő zsandárok szigorú ellenőrzését is, amit számszerűleg is szabályoztak. Minden csoportvezető évente legalább huszonnégyszer ellenőrizte járőreit. A szakaszparancsnok ezt évente tizenkétszer és a szárnyparancsnok háromszor tette meg. Az ezredparancsnok minden hat hónapban őrizte ellen szárnyparancsnokságait.

Előléptetés

A törzstiszteket, akiknek rangja őrnagy vagy ennél magasabb volt, mindig a császár, míg az alacsonyabb rangú tiszteket a hadügyminiszter léptette elő a zsandár felügyelő javaslata alapján. Az altisztek előléptetésének ügye ezredparancsnoki hatáskör volt. Az előléptetési feltételeket a törvény és a zsandár-utasítás szabályozta.

Szolgálati nyelv

A zsandárság szolgálati nyelve mind szóban, mind írásban a birodalom egész területén német volt.

Politika

Az abszolutizmus idején a zsandárság erősen kifogásolható szerepet vitt a politikában. Ezt a testületet ugyanis arra is

felhasználták, hogy a birodalomban élő különféle nemzetek függetlenségi mozgalmát elnyomják. Ártatlan tanárok, papok, diákok, és a lakosság által tiszteletben tartott más egyének is a zsandárok megfigyelése alatt álltak. Ez sokszor zaklatássá fajult, ami a gyűlöletet fokozta ellenük. (12. és 13. melléklet)

Bach azt a nagy hibát követte el, hogy a zsandárságot elsősorban politikai célokra alkalmazta s a birodalmi egység eszközüvé tette. A zsandárság a kopó szerepére volt kénytelen lealacsonyodni, ... többet foglalkozott a politikai bűnösök vagy gyanúsak üldözésével, mint a közbiztonság megvédelmezésével... A zsandár egyenruhában rézhegyű sisakkal főleg nappal üldözte a betyárt és zsványt. Nyílt csatában akarta legyőzni a társadalom ellenségeit. A néphumor elnevezte harisnak, mert már messziről elárulta hollétét, hogy az üldözött gonosztevő menekülhessen.¹⁷

Pénzjutalmak

Az abszolutizmus zsandárságának másik kifogásolható sajátossága a pénzjutalmazás volt. A zsandár ugyanis 4 forint jutalmat kapott, ha valakit letartóztatott. További jutalmat kapott, ha a letartóztatott személyt a bíróság el is ítélte. Egytől három évig terjedő börtönbüntetés esetén a zsandár 8 forintot; három és tíz évi börtönbüntetés esetén 16 forintot; tízötől tizenöt évig terjedő börtönbüntetés esetén 25 forintot; tizenötötől húsz évig terjedő szabadságvesztés esetén 30 forintot, halálbüntetés esetén pedig 60 forintot kapott. Ezért volt oly sok "bűnöző" Magyarországon és oly kevés magyar a Császári Zsandárságban.

4. ÁTSZERVEZÉSEK

Rendőrségi minisztérium

Schwarzenberg miniszterelnök 1852 áprilisában meghalt és Bach Sándor belügyminiszter lett az utóda. Bach első intézkedései közé tartozott egy új tárca, a rendőrségi minisztérium megszervezése. Az új miniszter Kempen János lett, aki ettől kezdve kettős pozíciót töltött be, mert minisztersége mellett

zsandár felügyelői beosztását is megtartotta.

Új zsandárezredek alapítása

A már meglévő tizenhat zsandárezred mellé 1854-ben még három új ezredet szerveztek: a tizenhetediket Krakkó székhellyel Galícia részére; a tizennyolcadikat és tizenkilencediket Magyarország részére, az előbbit Pozsony, az utóbbit Sopron székhellyel.¹⁸(14. melléklet)

Hatalomkorlátozás

Ausztriában 1859-ben liberális irányzat kezdett megerősödni, amely a zsandárság feloszlását vagy legalábbis hatalmának korlátozását követelte. A császár előbb hallani sem akart a változtatásról, de az állandó kérésnek engedve, 1860 június 27-én kiadott egy rendelkezést a zsandárság megreformálására. Ennek legfontosabb részei:

1. A zsandárság katonai fegyelme és szervezete változatlan maradt, de a katonaságéhoz hasonló sisakot eltörölték, helyette fekete posztóból készült keménykalapot rendszeresítettek, melynek baloldalára acélzöld tollforgó és gránát-pajzs került.

2. A zsandárság létszámát erősen lecsökkentették. Ennek értelmében a meglévő 555 tisztből 355, a legénységi tizennyolcezres állományból csak hatezer maradt meg, ami az állomány kétharmadának elvesztését jelentette.

3. A zsandárezredek létszámát tizenkilencről tízre szállították le. Ausztriában csak egy ezred maradt Bécs székhellyel. Csehországban és Galíciában megmaradt a régi egy-egy ezred. A páduai és milánói ezred Velencében egyesült. Magyarországon öt ezred maradt, mert a nagyváradi és temesvári ezredeket a pozsonyihoz, illetve sopronihoz csatolták. A zárai ezred Dalmáciából Triesztbe, Horvátországba költözött.

4. A zsandárság helyi alakulatait szolgálatteljesítés szempontjából a közigazgatási hatóságok alá rendelték. Így sok esetben a megelőző szolgálat helyett olyan feladatot kaptak, aminek alig volt kapcsolata a közbiztonsággal.¹⁹

5. A zsandárságnál szolgáló egyének fizetését alaposan leszállították, ami a fegyelem meglazulására, megvesztegethetőségre, a tekintély rovására és a bűnözés emelkedésére vezetett.

Zsandár-parancsnokságok

A zsandárság második átszervezése az 1866. évben történt, amikor a február 4-én kelt rendelettel az ezredek számát tízről tizenötre emelték, nevét "Országos Zsandárparancsnokság"-ra változtatták át. A parancsnokságok elhelyezését a következő táblázat mutatja.

AZ ORSZÁGOS ZSANDÁRPARANCSNOKSÁGOK

1866-ban

Szám	Helye	Működési területe
1.	Bécs	Ausztria
2.	Prága	Csehország
3.	Velence	Lombardia, Velence, Tirol
4.	Brünn	Morvaország és Szilézia
5.	Kassa	Magyarország
6.	Nagyvárad	Magyarország
7.	Pozsony	Magyarország
8.	Budapest	Magyarország
9.	Temesvár	Magyarország
10.	Kolozsvár	Magyarország
11.	Lemberg	Kelet-Galícia és Bukovina
12.	Krakkó	Nyugat-Galícia
13.	Ljubljana	Ausztria
14.	Zágráb	Horvátország és Szlavónia
15.	Zára	Dalmácia

A rendelet megszüntette a zsandár hadbíró működését és az eddig idetartozó ügyeket a rendes katonai bíróságokhoz tette át.²⁰ Csupán egyetlen zsandár hadbíró maradt, aki a felügyelősnél főképpen jogi tanácsadó lett.

Az 1866-i háború következményeképpen Ausztria elvesztette Velencét és Lombardiát, ezért a 3. zsandár-parancsnokságnak

onnan október 1-én ki kellett vonulnia. Ez átköltözött Tirolba, ahol a parancsnokság székhelye Innsbruck lett.

Osztrák-magyar kiegyezés

A vesztt háború után beállott osztrák gyengeséget kihasználva, a magyarság mind erősebben kezdte követelni az abszolutizmus megszüntetését és az országnak Ausztriával való egyenlőségét. A cél elérésére a hazafiak Deák Ferenc köré csoportosultak. Így 1867-ben létrejött az Osztrák-Magyar Monarchia. A kiegyezés értelmében a külügyet, hadügyet és pénzügyet a két ország közösen intézte, minden más területen Magyarország önállóan cselekedett.

A kiegyezés szellemének megfelelően a császár 1867 március 23-án a Magyarország területén lévő ötödik, hatodik, hetedik, nyolcadik és kilencedik zsandár-parancsnokságokat feloszlatta és a közbiztonság ellátásának felelősségét a magyar kormányra ruházta. A tizedik zsandár-parancsnokság, amely Erdélyben állomásozott, továbbra is megmaradt. Erdélyt ugyanis Ausztria akkor még osztrák tartománynak tekintette és a szerint kezelte.

A zsandárság törvényessége Magyarországon

Az abszolutizmus idején felállított és működött Császári Zsandárságot nem a magyar kormány állította fel, így az nem is nevezhető magyar intézménynek. A testületet a magyar nép a zsandárság német szolgálati nyelve és külföldi egyenruhája miatt mindig idegennek tekintette.

Ezért használta megnevezésére is az osztrákoktól átvett zsandár szót. Ezt a szót használták a történetírók, így szerepelt a népdalokban is.

Ebben a szellemben alkotta meg az 1870-es magyar országgyűlés a IX. törvénycikket. E szerint a Magyarország területén 1849 és 1867 között közbiztonsági szolgálatot teljesítő Császári Zsandárságnak nem volt törvényes alapja, ezért a testület tagjainak nyugdíjigénye a magyar államot nem terhelte. Ennek ellenére a magyar országgyűlés a királyhoz és a Monarchia többi nemzeteihez való ragaszkodás bizonyítására az ezzel kapcsolatos kiadások 23 %-át önkéntesen magára vállalta. (15. melléklet)

Az Osztrák Zsandárság az I. világháborúban

Az első világháború idején az osztrák zsandárság Ausztria közbiztonsági szolgálatának ellátásán kívül még tábori rendészeti szolgálatot is teljesített. Nemcsak közvetlen a front mögötti területen tartotta fenn a rendet és védte a polgári lakosságot a katonai túlkapások ellen, hanem a megszállt országrészekben a helybeli lakosság illetékes szerveivel együttműködve a terület rendőri szolgálatának ellátásáról is gondoskodott.

A háború vége felé, amikor az anyaország területe is veszélyben volt, a zsandárokat katonai alakulatokba szervezték és a harcokba is bevetették. A zsandárok itt is megállták a helyüket, aránylag sokkal több kitüntetést szereztek, mint a hivatásos katonák. Neubauer szerint a tizenhétezer osztrák zsandárból csaknem kétezer kapott kitüntetést. Ez a létszám 11.7 %-ának felel meg. A vitézségi érmek megoszlása a következő volt:

- 24 zsandár arany vitézségi érmet;
- 371 első osztályú ezüst vitézségi érmet;
- 929 másodosztályú ezüstöt; és
- 549 bronz vitézségi érmet kapott.

A háború alatt a zsandárságnak súlyos veszteségei is voltak és Neubauer hét oldalt szentel könyvében azon zsandárok nevének megörökítésére, akik az országért hősi halált haltak.

Változások az I. világháború után

Az első világháború után igen fontos változás történt az osztrák zsandárság fejlődésében.

1. Az osztrák zsandárság az első világháború végéig "császári" intézmény volt, uralkodóját szolgálta és annak nevében hajtotta végre a törvényeket. A háború befejezése után Ausztria köztársasággá alakult át, de zsandárságát továbbra is megtartotta, amely elvesztette császári jellegét, így csupán nemzetét szolgálja.

2. Kezdetben az osztrák zsandárság szerves része volt a hadseregnek, amely így fontos szerepet játszott a testület szervezésében és fejlődésében. Az 1918 november 27-i osztrák törvény azonban teljesen kivette a zsandárságot a honvédelmi miniszter és a hadsereg hatásköréből, s annak teljesen önálló

jogállást biztosított. A törvény a zsandárság katonai rendfokozatait polgári címekre cserélte fel. Így lett a felügyelő tábornokból központi igazgató és az ezredparancsnokból kerületi igazgató. A zsandártisztek új elnevezése zsandár tisztviselő lett. Ennek ellenére a zsandárság megtartotta katonai fegyelmét, szervezetét és felszerelését.

3. A törvény, amely 1850-ben a zsandárságot felállította, "ideiglenes" volt. Az elmúlt hatvannyolc év alatt azonban a zsandárság bebizonyította szükségességét. Az 1919 október 30-án létesített 519. osztrák törvény a testületet véglegesnek minősítette és az ország állandó közbiztonsági szervévé tette.

4. Egy 1919-es törvény megszüntette a zsandártisztek katonaiskolai kiképzését. Részükre kétéves zsandár akadémiát létesített Grácban, ahol egyetemi tanárok és magas rangú zsandár tisztviselők oktatják a hallgatókat a közbiztonsági szolgálat ellátására.²¹

Az Osztrák Zsandárság további sorsa

A két világháború között az osztrák zsandárság modern közbiztonsági szervvé fejlődött, melynek szervezetét és működését több külföldi ország tanulmányozta. A testület a második világháború alatt ismét kivette részét a küzdelemből, majd átélte a négy nagyhatalom megszállását is. A háború után Ausztria semlegességét elismerték, így egyik megszálló se tudta saját rendőrségi rendszerét ráerőszakolni az országra. Ez közmegelegedésre továbbra is megtartotta a zsandárságát, amely a városokon kívül ma is ellátja Ausztriában a közbiztonsági szolgálatot.

LÁBJEGYZETEK

1 Kosáry, Dominic G. and Várdy, Steven Béla, *History of the Hungarian Nation*, Astor Park, Florida: Danubian Press, Inc., 1969, 81-82. oldal.

2 Rohr, Donald G., *Europe Since Waterloo*, Boston: Heath and Company, 1961, 309. oldal.

3 Szilágyi Sándor, *A magyar nemzet története*, Budapest: nyomda hiányzik. 1895. X. kötet. 437. oldal.

4 Smith Bruce, *Police Systems in the United States*, New York: Harper and Brothers Publishers, 1960, 149. oldal.

5 Berzeviczy Albert, *Az abszolútizmus kora Magyarországon*, Budapest: Franklin Társulat, 1922, II. kötet, 22. oldal.

6 Schwarzenberg, Adolph, *Prinz Felix zu Schwarzenberg*, New York: Columbia University Press, 1964, 15. oldal.

7 Ugyanaz, 28. oldal.

8 Preszly Lőránd, *A m. kir. Csendőrség története*, Budapest: Honvédelmi Sajtóvállalat Rt., 1920, 18. oldal.

9 Allgemeines Reichsgesetz- und Regierungsblatt für das Kaisertum Österreich, Jahrgang 1849, Seite 297. Nr. 272

10 Neubauer, Franz, *Die Gendarmerie in Österreich*, Graz, Österreich: Steiermarkische Landesdruckerei, 1925, 35-38. oldal.

11 Preszly, i.m., 19. oldal.

12 Ugyanaz, 20. oldal.

13 Ehrenstein, Friedrich, *Österreichischer Gendarmerie Almanach*, Wien: Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1857, 49-65. oldal.

14 Neubauer, i.m., 45. oldal.

15 Preszly, i.m., 21. oldal.

16 Neubauer, i.m., 42. oldal.

17 Szilágyi, *ugyanott*.

18 Ehrenstein, *ugyanott*.

19 Neubauer, i.m., 54-59. oldal.

20 Ugyanaz, 62-64. oldal.

21 Ugyanaz, 309-323. oldal.